

VÝVOJ PŘÍJMENÍ, JEHO SKLOŇOVÁNÍ A PŘECHYLOVÁNÍ

Milena Barešová

Diplomová práce byla zaměřena na vývoj příjmení, jeho skloňování a přechylování, pozornost byla rovněž věnována otázce volby příjmení žen. Jméno a příjmení patří k základním znakům osoby. Příjmení lze získat narozením, takto nabyté příjmení je definováno jako rodné příjmení a provází nás celý život. Nové příjmení může fyzická osoba získat osvojením, sňatkem nebo změnou příjmení. V příslušných matričních knihách jsou všechny změny příjmení zaevidovány. Cílem diplomové práce bylo zjistit vznik, původ a vývoj příjmení, jeho skloňování a přechylování.

V následujícím textu je uvedeno několik zajímavostí, které se daného tématu týkají. S ohledem na rozsah příspěvku nejsou přímo v textu uváděny odkazy na použitou odbornou literaturu, její seznam je uveden na závěr příspěvku.

1. PŘÍJMENÍ

Příjmení je jedním ze základních znaků fyzické osoby, dalšími znaky jsou jméno a rodné číslo. Fyzická osoba je povinna užívat příjmení, které je zapsáno v matričním dokladu. Veškeré změny příjmení jsou zaznamenány v matričních knihách, jedná se o knihu narození, knihu manželství a knihu registrovaného partnerství. Po uzavření zápisu se vystavuje matriční doklad – rodný list, oddací list nebo list o registrovaném partnerství, který obsahuje informaci o příjmení nebo změně příjmení.

1.1 Vznik příjmení

Příjmení začala vznikat v období středověku. Do této doby osoby měly pouze křestní jméno. V matričních knihách ze 17. století lze ještě nalézt zápisy, kde je zapsáno pouze křestní jméno. U jména se dříve zpravidla zapisovalo jen povolání např. Jan, pekař. Křestní jméno bylo hlavním a dlouho i jediným označením osoby. Příjmení nabylo význam teprve, když bylo potřeba přesně odlišit osoby a samotné jméno již nestačilo. Osoby se odlišovaly domácími podobami svého jména.

Příjmení vznikala několik století. Nejdříve u šlechty a měšťanů, poté u svobodných sedláků. Postupný vývoj společnosti vyžadoval přesnou identifikaci osoby, čímž docházelo k ustalování příjmení. Dědičnost a neměnnost příjmení byla uzákoněna v roce 1780. V tento rok dostali příjmení úplně všechny osoby, bezzemci, čeledí i žebráci. V polovině 19. století vznikla pravopisná reforma, která tvořila základ pro pravidla českého pravopisu. Z příjmení je možné vyčíst „nejen proměny jazyka, ale i společenské změny v životě národa“.

1.2 Původ příjmení

Ve střeoevropských zemích se vyskytují příjmení různého původu, je to spojeno s jazykovými i mimojazykovými aspekty, dále je ovlivněno událostmi v historii (válka, živelné pohromy, kulturní události). V současnosti není u některých příjmení patrný význam, příjmení Burda vzniklo z nářeční povahy a označovalo osobu hřmotnou, silnou. Příjmení mohou být i směšná nebo hanlivá a přináší svému nositeli nepříjemné okamžiky, některý nositel je naopak na toto příjmení pyšný.

Příjmení z osobních jmen

Největší skupinu příjmení tvoří příjmení vzniklá z osobních jmen. Důvodem je, že osobní jméno bylo dříve jediným identifikátorem osoby. Příjmení v této skupině lze rozčlenit podle původu osobních jmen na příjmení ze slovanských jmen, z neslovanských – jde hlavně o příjmení hebrejského, řeckého a latinského původu, další skupinu tvoří německá příjmení, jejichž základ tvoří germánština.

Příjmení ze slovanských jmen

Složená ze dvou významových základů a postupně se zkracovala, jejich část tvořila základ obměněné podoby, příkladem lze uvést jméno Bohuslav (význam Bůh/Boh) – základ Boh – příjmení Bošeh, Bouše (z Bohuše), Bohuněk, ale může být i Hušek, Huša aj, nebo jméno Ladislav (význam vláda, moc) základ Lad – Lád, Lada, Lácha, Ladiš, Lalák, Lašek aj.

Příjmení z neslovanských jmen – jména hebrejská a aramejská

Z významu slov bylo utvořeno jméno a z něj vznikala různá příjmení, více či méně podobná. Ze spojení slov „otec množství“ – vzniklo jméno Abraham, bylo odvozeno příjmení Abraham, Abrahám, Háma, Hamáček, Hamous, Hamza apod., dalšími příklady jsou:

- „Bůh je silný“ – jméno Gabriel – příjmení: Gabriel, Gabriš, Kabrdle, Kebrle aj.,
- „Bůh je milostivý“ – jméno Jan – různé podoby příjmení: Jan, Janáček, Janata, Jančák, Janda, Jandák, Janešek, Janík, Janouch, Janeček, Hanáček, Hanka, Hanousek, Hanzlík, Honzíček, Honzl aj.

Příjmení vzniklá z řeckých jmen

Podobně jako vznikala příjmení z hebrejských a aramejských jmen, vznikala příjmení ze jmen řeckých:

- „milovník koní“ – jméno Filip – příjmení: Fila, Filek, Filda, Filipec, Filipi, Filipovský aj.,
- „zemědělec, rolník“ – jméno Jiří – početná příjmení: Jíra, Jiráček, Jiránek, Jirásek, Jírota, Jirout, Jirsa, Jiřinec, Jurčík, Jurda, Juřina apod.

Příjmení vzniklá z latinských jmen

Několik příkladů v této kategorii:

- „přední, vynikající“ – jméno Antonín – příjmení: Antal, Anton, Antoš, Antuš, Thon, Tondra, Toník, Tonka aj.,
- „kvetoucí“ – jméno Florián – příjmení: Florec, Florián, Floriánek, Frolík, Froliš apod.,

- „obyvatel Galie“ – jméno Havel – příjmení: Havel, Hála, Havelka, Havlata, Havlíček, Havlín, Gál, Gavlas, Kála, Kalaš, Kalát aj.

Příjmení vzniklá z germánských jmen

Germánská jména byla původně také složená ze dvou základů a postupem času se začaly zkracovat a obměňovat:

- silný jako medvěd – jméno Bernard – příjmení: Berčík, Berka, Bernáček, Bernad, Bernard, Bernhart, Berousek aj.,
- „silný jako kanec“ – jméno Eberhard – Eber, Eberle, Ebrt, Hába, Habart, Havrla, Havrlík apod.,
- „vládce domu, otčiny“ – jméno Heinrich – Hagan, Haken, Hakl, Henych, Hynais, Hyncík, Hynek, z českého Jindřich – Jindra, Jindrák, Jindřich apod.

Příjmení ze jmen místních, národních a z názvů obyvatelských

Příjmení byla tvořena i podle míst, odkud osoba pocházela, po osadě, kde bydlela. Toto označení osoby užívala i šlechta, bylo tím vyjádřeno vlastnictví majetku, např. Jan Roháč z Dubé. Z označení obce vzniklo příjmení např.:

- Lhota – příjmení: Lhota, Lhotecký, Lhotský,
- Praha – příjmení: Pražský, Pražan, Pražák.

Příjmení z názvů českých osad

Hojně vyskytující se příjmení byla vytvořena z názvů jak českých, tak i německých osad. Podle obce vznikly příjmení Bechyně, Beroun, Hradec, Lhota, Sobotka. Připojením přípony – ský, -cký vznikla příjmení Brodský, Domažlický, Janovský, Kostecký, Kolínský, Kuthohorský, Opočenský, Pražský, Radotínský, Velecký, Vobecký apod. Z „obyvatelských“ názvů: Bělohorec, Jihlavec, Lhoták, Plzák (Plzeň), Sukdolák (Suchdol), Sviták (Svitavy) aj.

Příjmení z německých názvů českých osad

Do této kategorie lze zahrnout příjmení, která jsou vytvořena z německého místního názvu obce v Čechách, např. Cettl – Sedlo. Příjmení vznikala i z německých obyvatelských názvů: Gabler (Jablonné z Podještědí, Hain (Háj), Hyšpler (Hirschberg – Doksy), Vainer (Weinern – Vinaře u Kadaně) aj. Některá příjmení jsou odvozená z německých názvů a byla jim přidána česká přípona, např. Kruliš (Krulich – Králíky), Vošický (Woschitz – Vožice nebo Oschotz – Sušice).

Příjmení vzniklá ze jmen národů, zemí a krajů

Základem pro vznik příjmení v této skupině tvořily větší osídlená a neosídlená místa. Ve většině označovala osobu, která se do dané oblasti přistěhovala. Podle příjmení je patrná i migrace a kolonizace obyvatel. Do skupiny lze zahrnout i příjmení původem německá, byla přijata jako již vytvořená. Několik příkladů v této skupině: Čech, Čechura, Cigánek, Cikán, Horváth, Jambor, Morávek, Němec, Němeček, Rus, Slováček, Srb, Šváb, Talián, Tatar, Tureček, Vlašín, Žid, Židek apod. Německá příjmení: Bayer, Pajer (Bavor), Böhm, Pendl (Čech), Tajč (Němec), Lichtenstein, Oberländer (historicky Horní země), Reinland aj.

Příjmení vzniklá na motiv polohy, druhu a charakteru bydliště

Skupina příjmení byla utvářena z obecných jmen. Vznikala dle místa bydliště, ale i neosídlených částí. Nově přistěhovaný do obce byl nazýván Novákem, Novým, Novotným. Objevují se i příjmení, jako v každé skupině, přejatá z němčiny. Patří sem např.: Brázda, Březina, Dolejší, Hora, Horáček, Hořejší, Kopecký, Koutník, Krchov, Kutloch, Loučka, Nademlejnský, Podhorský, Skála, Skalský, Škarpa, Štěpnička (štěpnice – ovocná zahrada), Mezihorák, Záhora, Zápotocký, Zářecký (za řekou), Žďárek (pozemek vzniklý požárem) aj. Z němčiny: Bach (potok), Fibich (pastvina), Hýbl (kopeček), Nýdrle (dolní), Eichman (bydlel u rybníka), Viewegh (průhon na pastvině) aj.

Příjmení označující fyzické vlastnosti, vzhled a vzniklá podle nápadné části těla

Příjmení, která charakterizovala osobu: Bradáč, Břicháč, Bělohávek, Čahoun, Červený, Drobný, Hlaváček, Holan, Holeček (holý, bezvousý, plešatý), Hrubý, Chromý, Kolenatý, Malický, Měkota, Obr, Ospalý, Starý, Stehno, Šedivý, Šmudla, Tlustý, Vlasák, Zelenka, Žebro aj. Z němčiny: Braun (hnědý), Grossman (velký), Hybš (hezky), Klein (malý), Švarc (černý), Šilar (šilhavý), Vajs, Weis (bílý), Wildman (divoký).

Příjmení vyjadřující sociální vrstvu, společenský poměr, hodnoty, vztahy

Většina vzniklých příjmení byla odvozena od jmen cizího původu: Baron, Biskup, Berný (výběrčí daní), Dragoun, Doškář, Fojtík (rychtář), Hrabě, Knap (zbrojnoš, tovaryš), Kaplan, Král, Lapáček (lupič), Měšťan, Nádvorník (šafář), Panský, Špulák (tulák), Zemánek aj. Z němčiny: Pour (sedlák), Hoffmann (sedlák), Mayer (správce dvora, sedlák), Richter (rychtář), Wirt (hospodář), Wiedermann (soused odnaproti, odpůrce) aj.

Příjmení vzniklá z řemesel, zaměstnání a činností

Jde třeba o příjmení: Bednář, Fořt, Hajný, Hostinský, Kolomazník, Kovář, Kvasnička (prodavač droždí), Mládek, Mysliveček, Očenášek (z přezdívek předříkávače na procesích), Soukup (překupník), Včelák, Zahradník aj. Z němčiny: Binder (bečvář), Dresler (Drechsler – soustružník), Kaufmann (obchodník), Knap (zbrojnoš, tovaryš), Schiffer (lodník), Singer (zpěvák), Vádner (kolář), Wolleman (obchodník s vlnou) aj.

Příjmení utvořená podle rostlin a živočichů

Příjmení vznikala z přezdívek, které vycházely z podobenství se zvířaty, nebo ze vztahu ke zvířeti, k rostlině. Dále vznikala podle domovních znamení, např. U růže – Růžicka, U bílého jelena – Jelen.

Příjmení utvořená názvy věcí, abstrakt

Velice obsáhlá skupina, která vypovídá o každodenním životě lidí. Základ příjmení je v obecných jménech, často v přezdívkách. Příjmení nesou označení řemeslných výrobků a náčiní, pokrmů i potravin. Některá jsou metaforou slov např. Med – jednalo se o osobu, která mluví jemně a sladce.

2. SKLOŇOVÁNÍ A PŘECHYLOVÁNÍ PŘÍJMENÍ

Příjmení je od 18. století přisuzována prvořadá důležitost, jméno je až druhořadé. Příslušnost vyjadřuje příslušnost ke konkrétnímu rodu a rodině, jméno je znakem rozlišujícím členy rodiny se stejným příjmením. Základní podobou příjmení je mužský rod. Tvoření ženských podob příjmení pro slovanské jazyky se označuje jako přechylování. Příjmení jsou tvořena přechylovací příponou -ová/-á. Některá příjmení využívají i přechylovací přípony -ka, -ovka. Přechylování příjmení je pro češtinu přirozené, v každé mluvnici a jazykové příručce je bráno jako běžná součást gramatiky. Účelem přechylování příjmení je smysluplné dorozumění se, předcházení nedorozumění a nejasnostem, zda se jedná o muže nebo ženu. V češtině existují i příjmení, která nepřechylujeme, jedná se o známé nositelky příjmení např. Edith Piaf nebo Marilyn Monroe. Nepřechýlená příjmení jsou např. orientální příjmení, nebo je-li příjmení použito jako obchodní značka. Příjmení, kterým přechýlení neumožňuje gramatická forma, jsou příjmení v 2. pádu např. Petra Janů, Kubů aj. Jednoslovná příjmení se člení podle toho, zda jsou tvaroslovně podstatná jména nebo přídavná jména. Dále se vychází z psané podoby příjmení a jeho zakončování, které je samohláskou nebo souhláskou.

2.1 Příjmení je tvaroslovně podstatné jméno

Příjmení zakončeno v 1. pádu výslovností souhláskou

Příjmení skloňovaná podle vzoru „pán“ a „muž“ domácího i cizího původu. Ženská příjmení jsou tvořena koncovkou -ová. Některá česká a jinoslovanská příjmení mají pohybné koncovky -e-, -o-, -a-.

Příjmení zakončeno tvrdou nebo obojetnou souhláskou

Příjmení lze skloňovat pravidelně podle vzoru „pán“ a ženská příjmení jsou tvořena příponou –ová. Např. Maudr, 2. a 4. pád Maudra, 3. a 6. pád Maudrovi, 7. pád Maudrem, ženské příjmení Maudrová. Před koncovkou je pohybné -e-. Rozlišujeme různá zakončení příjmení:

- Příjmení s koncovkou -ek, -ček, např. Hájek, Remek. Při skloňování a přechylování příjmení se pohybné -e- vysouvá. Hájek, 2. pád Hájka, ženské příjmení Hájková. Remek, 2. pád Remka, ženské příjmení Remková.
- Pokud by byla u vzniklého příjmení obtížná výslovnost, zůstává pohybné -e- na místě. Příkladem je příjmení Vepřek, 2. pád Vepřeka, ženské příjmení Vepřeková, Pištěk, 2. pád Pištěka, ženské příjmení Pištěková. Bere se zřetel i na rodinnou tradici, kdy bylo např. příjmení užíváno ve tvaru Vepřek, 2. pád Vepřka, ženské příjmení Vepřková.

Příjmení končící na -el, -er.

Pokud se v příjmení nachází pevné -e-, nemění se a zůstává v příjmení, např. Zavřel, 2. pád Zavřela, ženské příjmení Zavřelová. Příjmení utvořená z osobních jmen s koncovkou -el, zde se pohybné -e- vypouští, příkladem lze uvést příjmení Havel, 2. pád Havla, ženské příjmení Havlová. Rozdílné je to u koncovky -er, např. Xaver, 2. pád Xavera, ženské

příjmení Xaverová. Do této skupiny patří také Češi nosící původem cizí příjmení končící na -er, -el. V příjmeních je vynechání pohybného -e- rozdílné. Bere se ohled na rodinnou tradici, pokud se koncovka mužského příjmení nevyslovuje, vynechává se ve všech pádech, potom se vynechává u skloňování i u přechylování. U vyslovených příjmení mužů zakončených na -el se pohybné -e- ponechává. Totéž platí i u příjmení, kde vynecháním pohybného -e- se stávají těžko vyslovitelná. Např. Bayer [bajer], 2. pád Bayera, ženské příjmení Bayerová, Wolker [volkr], 2. pád Wolkra i Wolkera, ženské příjmení Wolkrová i Wolkерová. Jihoslovanská příjmení mohou před koncovkou obsahovat pohybné -o- a -a-, většinou se v psané formě, výslovnosti i skloňování vynechávají. Mohou zůstat i zachována v příjmení s ohledem na rodinnou tradici: Dubak, 2. pád Dubka i Dubaka, ženské příjmení Dubková i Dubaková, ale Pavlok, 2. pád Pavloka, ženské příjmení Pavloková.

Příjmení končí na -ov, -ev, -in.

Domácí příjmení, kde -o-, -e-, -i- jsou součástí kmene příjmení. Tato příjmení se skloňují pravidelně: Divin, 2. pád Divina, ženské příjmení Divinová. U příjmení končící na -ev se přihlíží k rodinné tradici a příjmení může mít dva tvary: Lev, 2. pád Lva i Leva, ženské příjmení Lvová i Levová. Slovanská příjmení, jejichž původ je v přídavných jménech přivlastňovacích, jsou-li součástí přípony samohlásky, skloňují se a přechylují pravidelně, při tvoření ženského příjmení se přípona -ová připojuje k mužskému příjmení: Čechov, 2. pád Čechova, ženské příjmení Čechovová, Jesenin, 2. pád Jesenina, ženské příjmení Jeseninová. Některé slovanské jazyky (ruština, bulharština) připouští podobu ženského příjmení přechýlenou v souladu s výchozí mluvnici: Karamazov – ženské příjmení Karamazová, Mladenov – ženské příjmení Mladenova.

Příjmení zakončeno měkkou nebo obojetnou souhláskou

V této skupině se vyskytují, jak příjmení domácí, tak i cizí, skloňovaná podle vzoru „muž“. Přechylování příjmení je pravidelné: Brož, 2. pád Brože, ženské příjmení Brožová. Příjmení, jehož výslovnost končí na [s], v psané podobě může být -z, -x může být skloňováno podle dřívějšího způsobu podle vzoru „pán“: Karas, 2. a 4. pád Karase, dříve Karasa, 3. a 6. pád Karasovi, 7. pád Karasem, ženské příjmení Karasová. Setkáme se zde i s nářečními rozdíly. Před koncovou souhláskou je pohybné -e-. Příjmení lze dělit podle koncovky: Koncovka -ec, většinou u obecných a osobních příjmení se pohybné -e- vypouští, zde také ale záleží na rodinné tradici: Adamec, 2. pád Adamce, ženské příjmení Adamcová, Švec, 2. pád Ševce i Švece, ženské příjmení Ševcová i Švecová. U cizích příjmení se pohybné -e- nevynechává: Siwiec, 2. pád Siwiece, ženské příjmení Siwieceová. Koncovka -eš, u příjmení mající tuto koncovku pohybné -e- zůstává, je nehybné. Bareš, 2. pád Bareše, ženské příjmení Barešová. Zde je nutné se také zaměřit na rodovou zvyklost, může být např. Dobeš, 2. pád Dobeše i Dobše, ženské příjmení Dobešová i Dobšová.

Příjmení zakončeno v 1. pádu výslovnosti samohlásku

V tomto oddíle se nachází v malé míře domácí příjmení a ve větší míře cizí příjmení. Ke skloňování se používají všechny vzory mužských podstatných jmen životných, koncovky

zájmenné i koncovky přídavných jmen tvrdých. K základu příjmení se skloňovací koncovky a přípony přidávají. U některých domácích a cizích příjmení se koncová samohláska neuvádí, u příjmení končících na dlouhou samohlásku základ slova zůstává a je shodný s 1. pádem.

Příjmení zakončeno samohláskou -a, -á

Koncovka příjmení -a: U českých příjmení skloňovaných podle vzoru „předseda“ a „pán“ se koncovka -a neuvádí a přípona -ová se připojuje k samohlásce: Vácha, 2. pád Váchy, ženské příjmení Váchová, v některých nářečních oblastech Čech se hovorově používá příjmení v 7. pádě, tato podoba je nespisovná: Váchem, spisovně správné je Váchou. Před koncovkou -a se nachází měkká souhláska, jedná se o příjmení končící na -ďa, -ňa, -ša, -ča, -ca, v 2. pádě má příjmení koncovku -i: Váňa, 2. pád Váni, ženské příjmení Váňová, Hyža, 2. pád Hyži, ženské příjmení Hyžová, Pavlica, 2. pád Pavlici, ženské příjmení Pavlicová. Cizí příjmení se skloňují obdobně, u ženských příjmení je možné příjmení v nepřechýlené formě: Loringa, 2. pád Loringy, ženské příjmení Loringová i Loringa. Neslovanská příjmení zakončená na -ka nebo -ca se při skloňování psané -c mění na -k: Mosca [moska], 2. pád Mosky nebo Moscy [moskay], ženské příjmení Moscová i Moscaová, případně Mosca. Ve výslovnosti neslovanských příjmení na koncovku -a, před níž je samohláska se používá vzor „pán“, ženská příjmení jsou možná v nepřechýlené podobě: Borgia [bordža], 2. pád Borgii [bordži], ženské příjmení Borgiová [bordžová] i Borgia. Příjmení končící samohláskou -á, skloňovaná většinou podle vzoru „pán“ a ženská příjmení mohou mít podobu i nepřechýlenou: Dicá [dycá], 2. pád Dicáa, ženské příjmení Dicáová i Dicá. Finská a německá příjmení končící na -aa se skloňují podle vzoru „předseda“: Kivimaa [kivimá], 2. pád Kivimaay, ženské příjmení Kivimaaová i Kivimaa, německé příjmení Paa [pá], 2. pád Paay, ženské příjmení Paaová i Paa.

Příjmení zakončeno samohláskou -o, -ó

Česká příjmení skloňovaná podle vzoru „pán“ místo koncovky -o připojují pádové a přechylovací koncovky: Stýblo, 2. pád Stýbla, ženské příjmení Stýblová. U příjmení cizího původu lze koncovku -o ponechat: Turzo, 2. pád Turza, ženské příjmení Turzová i Turzo, Flavio, 2. pád Flavia, ženské příjmení Flavioová i Flavio. Vietnamská jednoslabičná příjmení: Do, 2. pád Doa, ženské příjmení Doová i Do. Cizí příjmení zakončené v psané a vyslovované podobě na -ó, skloňované podle vzoru „pán“ a při přechylování se připojuje -ová, nebo žena může užívat příjmení v nepřechýleném tvaru: Szabó [sabó], 2. pád Szabóa [sabóa], ženské příjmení Szabóová i Szabó. Příjmení s koncovkou -óo, při skloňování a přechylování se koncové -o vynechává: Króo, 2. pád Króa, ženské příjmení Króová i Króo.

Příjmení zakončeno samohláskou -e, -é

Výslovnost příjmení končící na -e, v psané podobě i -ě: Česká příjmení se skloňují podle vzoru „soudce“, u přechylování se vypouští koncové -e a nahrazuje se příponou -ová: Nevole, 2. pád Nevole, ženské příjmení Nevolová, Purkyně, 2. pád Purkyně, ženské

příjmení Purkyňová. U přechylování sledujeme rodovou tradici: Vůle, 2. pád Vůle, ženské příjmení Vůlová i Vůleová. Česká příjmení vzniklá z větných a předložkových složenin se skloňují také podle vzoru „soudce“ a u žen lze použít nepřechýlenou podobu příjmení: Skočdopole, 2. pád Skočdopole i Skočdopoleho, ženské příjmení Skočdopolová i Skočdopole. Ke skloňování českých příjmení typu Dítě používáme taktéž vzor „soudce“ a přihlíží se k rodinné tradici u příjmení žen: Dítě, 2. pád Dítěte i Dítě, 3. pád Dítěti i Dítěvi, ženské příjmení Dítětová i Dítová. Zdomácnělá příjmení cizího původu se skloňují rozdílně, záleží na předchozí souhlásce, zda je tvrdá či obojetná. Výjimku tvoří -s, -z. Příjmení se zpravidla skloňují podle vzoru „pán“ a koncovka -e se vypouští: Goethe, 2. pád Goetha i Goetheho, ženské příjmení Goethová, Goetheová i Goethe, Dante, 2. pád Danta i Danteho, ženské příjmení Dantová, Danteová i Dante. Stále více do Čech pronikají cizí příjmení, při jejich skloňování se využívají zájmenné koncovky připojené k základu mužského příjmení v 1. pádu. Příjmení žen se tvoří příponou -ová, ale lze použít i nepřechýlenou podobu: Tille, 2. pád Tilla i Tilleho, ženské příjmení Tillová, Tilleová i Tille. U některých příjmení se použije pouze zájmenné skloňování: Borde, 2. pád Bordeho, ženské příjmení Bordeová i Borde. Před koncovým -e se nachází souhláska měkká nebo -s, -z. Ke skloňování podle vzoru „soudce“ a u dvouslabičných příjmení se připojí zájmenná koncovka: Veronese, 2. pád Veronese, ženské příjmení Veronesová i Veroneseová, popř. Veronese. Výslovnost a psaná podoba cizích příjmení končících na -é se skloňuje pomocí zájmenných koncovek, méně se užívá vzor „pán“. Česká příjmení nemají tuto koncovku. Pro matriční zápis příjmení žen, lze použít i nepřechýlenou podobu: Dupré [dypré], 2. pád Duprého i Dupréa, ženské příjmení Dupréová i Dupré. Při skloňování a přechylování příjmení v psané podobě končící na -ée nebo -ee, vyslovované jako dlouhé é, vynechává písmeno -e: Karlée [karlé], 2. pád Karléa i Karlého, ženské příjmení Karléová i Karlée.

Příjmení zakončeno samohláskou -i, -í

Do této skupiny patří příjmení s koncovkou -i, -í, -y. Jedná se většinou o příjmení cizího původu, které nemají českou podobu. Výslovnost příjmení s koncovkou -i, -y se skloňuje pomocí koncovek -ho, -mu, -m a přidávají se k plnému tvaru: Filipi, 2. pád Filipiho, ženské příjmení Filipiová i Filipi. Mezi složenými českými příjmeními se vyskytují příjmení, která mohou mít dvojí podobu: Bezstarosti, 2. pád Bezstarosti i Bezstarostiho, ženské příjmení Bezstarostová i Bezstarosti. Česká příjmení s výslovností koncovky -í jsou vzniklá z podstatných jmen nebo jsou zpodstatnělá přídavná jména, skloňovaná podle vzoru „jarní“ nebo se nechávají nesklonná. Ženský tvar příjmení se tvoří příponou -ová a vynecháním koncovky -í: Konopí, 2. pád Konopího i Konopí, ženské příjmení Konopová i Konopí.

Příjmení zakončeno samohláskou -u, -ů

Příjmení této skupiny jsou, jak domácího, tak cizího původu. Všechna ke skloňování používají vzor „pán“, základ se shoduje s 1. pádem, nebo se koncovka při skloňování a přechylování vynechává. Do této skupiny lze řadit příjmení domácího původu s nářeční obměnou příjmení končící na -au, skloňuje se jako základové a u žen se přihlíží na rodinnou tradici: Dočekau (základem je Dočekal), 2. pád Dočekaua, ženské příjmení

Dočekauová i Dočekau. U příjmení končící na -ou, se při skloňování a přechylování vynechává koncovka -ou a nahrazují ji pádové koncovky a přípona -ová. Zde se též bere ohled na tradici a příjmení může zůstat nesklonné a nepřechýlené: Petrou, 2. pád Petra nebo Petrou, ženské příjmení Petrová i Petrou. Příjmení cizího původu se skloňují podle vzoru „pán“, příjmení zakončená na koncovku -u jsou v českém jazyce méně obvyklá, a proto mohou zůstat nepřechýlená. Před koncovkou -u stojí souhláska nebo samohláska -a, toto koncové -u se při skloňování a přechylování vynechává: Garvizu, 2. pád Garvizua, ženské příjmení Garvizuová i Garvizu, rumunská příjmení s koncovkou -eanu: Olteanu, 2. pád Olteanua i Olteana, ženské příjmení Olteanuová, Olteanová i Olteanu. U jednoslabičných příjmení se připojí pádové koncovky a přechylovací přípona k plnému tvaru příjmení: Chu, 2. pád Chua, ženské příjmení Chuová i Chu. Koncovka -aecu [-esku], přechylováním a skloňováním se -u odsouvá a z důvodu identifikace při přechylování se zachovává v psané původní podobě písmeno c: Antonescu, 2. pád Antonesca i Antoneska ženské příjmení Antonescová i Antonescu. Psaná podoba příjmení končící na -iu, -ie, -iou, -uu, jde většinou o příjmení řeckého, rumunského a albánského původu, skloňováním a přechylováním také -u (v některých případech -ou) odsouvá: Papandreu, 2. pád Papandrea, ženské příjmení Papandreová i Papandreu, Georgiou [georgiu], 2. pád Georgia, ženské příjmení Georgiová i Georgiou.

Příjmení je tvaroslovně přídavné jméno

Přídavné jméno tvrdé – vzor „mladý“, Příjmení je původem české nebo jinoslovanské jméno tvrdé nebo má jeho podobu.

Příjmení končící na -ý, -oj, -yj (y), -ij (i) po tvrdé nebo obojetné souhlásce.

Skloňování a přechylování těchto příjmení je pravidelné. Některá příjmení, která vznikla z obecných jmen, užitá v 1. pádě množného čísla mohou být nevhodná např. manželé Kulhavi, Suší, Tvrdí aj. Slovanská příjmení mají ve svém jazyce vlastní podobu příjmení žen, které může být v nepřechýlené podobě, nebo je v souladu s mluvnicí výchozího jazyka např. Borkovskij – ženské příjmení Borkovská i Borkovskaja. Do této skupiny spadá velké množství příjmení, ukázka některých příjmení: Česká: Veselý, 2. pád Veselého, ženské příjmení Veselá, Nebeský, 2. pád Nebeského, ženské příjmení Nebeská, Slovenská: Chválny, 2. pád Chválného, ženské příjmení Chválná i Chválna, Dúcky [dúcki], 2. pád Dúckého, ženské příjmení Dúcká i Dúcka, Polská: Kowalski, 2. pád Kowalského, ženské příjmení Kowalská i Kowalska, Zastawny, 2. pád Zastawného, ženské příjmení Zastawná i Zastawna, Ruská: Tolstoj, 2. pád Tolstého, ženské příjmení Tolstá i Tolstaja, Borkovskij, 2. pád Borkovského, ženské příjmení Borkovská i Borkovskaja, Ukrajinská: Oganovskij, 2. pád Oganovského, ženské příjmení Oganovská i Oganovska, Bulharská: Zlatarski, 2. pád Zlatarského, ženské příjmení Zlatarská i Zlatarska, Tomoski, 2. pád Tomoského, ženské příjmení Tomoská i Tomoska, Makedonská: Nonevski, 2. pád Nonevského, ženské příjmení Nonevská i Nonevska, Bakevski, 2. pád Bakevského, ženské příjmení Bakevská i Bakevska.

Příjmení je nejasného původu končící na -ý

U příjmení se přihlíží na rodinnou tradici, skloňují se pomocí koncovek -ho, -mu, -m, příjmení žen může použít přechylovací příponu -ová připojenou k plnému případně zkrácenému tvaru příjmení, nebo může mít podobu tvrdého přídavného jména: Čepý, 2. pád Čepého, ženské příjmení Čepá i Čepýová, řidčeji Čepová, Rossý, 2. pád Rossého, ženské příjmení Rossá i Rossýová, řidčeji Rossová.

Příjmení končící na -ých, -ich, -ech

Příjmení většinou označují příslušnost k rodině a jsou v 2. pádu množného čísla, např.: Tichých, 2. pád Tichých, ženské příjmení (Jana) Tichých. V případě méně běžných příjmení se při skloňování použije vzor „pán“ a přechylovací přípona -ová. U ženských příjmení je třeba brát zřetel a rodinnou tradici, kdy příjmení lze ponechat v nepřechýlené nebo nesklonné podobě: Matúšových, 2. pád Matúšovýcha, ženské příjmení Matúšovýchová i Matúšových, Dolgich, 2. pád Dolgicha, ženské příjmení Dolgichová i Dolgich, Miškech, 2. pád Miškecha, ženské příjmení Miškechová i Miškech.

Přídavné jméno měkké – vzor „jarní“

Do této skupiny patří příjmení domácí i slovanská, původem přídavná jména měkká, končící na koncovku -í a -ij. Příjmení žen v 1. pádě je shodná s příjmením muže: Hoření, 2. pád Hořeního, ženské příjmení Hoření, Dolejší, 2. pád Dolejšího, ženské příjmení Dolejší. Příjmení žen typu Kočí, Krejčí aj. mohou mít dvojí tvar: Kočí, Kočová, Krejčí i Krejčová.

Příjmení tvarově přídavné jméno přivlastňovací

Koncovka u příjmení, která mají tvar přídavného jména přivlastňovacího tvoří - ů, -u, -uv, -ůj, -je, -ove, -ovie. Jedná se převážně o domácí česká a slovenská příjmení. Příjmení s ohledem na rodinnou a místní zvyklost mohou zůstat nesklonná a nepřechýlená. Koncovka -ů, -u: případné skloňování podle vzoru „pán“: Petrů, 2. pád Petrů i Petra, ženské příjmení Petrů, popř. Petrová. Koncovka -ův, -ůj: případné skloňování podle vzoru „pán“ nebo „muž“: Jakubův, 2. pád Jakubův i Jakubova, ženské příjmení Jakubův i Jakubová, Petrůj, 2. pád Petrůj i Petrůje, ženské příjmení Petrůj i Petrůjová. Slovenská příjmení končící na -je, -ove se skloňují podle vzoru „soudce“ nebo koncovek -o, -mu, -m a připojuje se přechylovací přípona -ová: Petreje, 2. pád Petreje i Petrejeho, ženské příjmení Petrejová i Petreje, Starove, 2. pád Starove i Starového, ženské příjmení Starovová i Starove. Slovenská příjmení končící na -ovie se neskloňují a nepřechylují: Matejovie, 2. pád Matejovie, ženské příjmení Matejovie.

2.2 Víceslovná příjmení

V současné době již není vzácností setkat se s vícejazyčným příjmením. Je to důsledek mezinárodních styků, převážně v oblastech politiky, kultury, sportu, společenské a také uzavření manželství s cizincem. Existují různé varianty víceslovných příjmení.

Příjmení rozvinuté předložkovým pádem

Příjmení tvoří základové příjmení, které je rozvíjeno dalším příjmením v 2. pádě. Skloňuje se a přechyluje pouze základové příjmení: Tschermak von Seysenegg [čermák fon zajzeneg], 2. pád Tschermaka von Seysenegg, ženské příjmení Tschermaková von Seysenegg. Do této skupiny patří španělská příjmení, která jsou složena ze dvou příjmení spojená slučovací spojkou y, příjmení označuje jednu osobu a musí se považovat za celek. Přechylování a skloňování může být pouze u první části, stejně tak i té druhé, nebo obě části současně: Cierva y Codorniu [sjerba i kodornju], 2. pád Ciervy y Codorniu nebo Cierva y Codornia, ženské příjmení Ciervová y Codorniu i Cierva y Codorniová, nebo Ciervová y Codorniová.

Zdvojená příjmení jedné osoby

Zdvojené příjmení je složeno z více slov a lze ho zdědit po rodičích nebo prohlášením při sňatku po snoubenci, který má toto příjmení. Dříve se tato příjmení psala se spojovníkem. Převážně takové příjmení vlastnili osoby z uměleckých důvodů, aby se vzájemně odlišili např. Karel Čapek a Karel Matěj Čapek-Chod. Jedna složka příjmení je slovanského původu, skloňují a přechylují se obě části: Čapek-Chod, 2. pád Čapka-Choda, ženské příjmení Čapková-Chodová. Nepřechýlení první části příjmení se ponechává v návaznosti na rodinnou tradici, kdy při uzavření manželství žena přijímá společné příjmení po manželovi, kdy muž zdědil po rodičích zdvojené příjmení, např. Skopal-Horák, žena Skopalová-Horáková i Skopal-Horáková. Tento tvar příjmení se liší od podoby příjmení, které si žena může při sňatku, dle platné právní legislativy zvolit, ke společnému příjmení bude připojovat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí: Skopalová Horáková. Dle legislativy již nelze u složených příjmení používat spojovník. Příjmení psané se spojovníkem je pouze soukromou záležitostí, lze ho použít z uměleckých důvodů, ale nelze oficiálně zavést.

Spojení dvou příjmení pojmenovává dvě osoby

Jedná se o spojení příjmení dvou osob utvářející celek. Ke spojení příjmení dochází z důvodu autorského, uměleckého i vědeckého vztahu, při vytvoření díla, objevu, vynálezu: Havránek-Jedlička (autoři České mluvnice). Jde o dvě příjmení a skloňuje se každé zvlášť. V případě, že se přivlastnění vyjadřuje 2. pádem skloňuje se také každé příjmení zvlášť: Havránkova-Jedličkova Česká mluvnice nebo Česká mluvnice Havránka-Jedličky, nebo Havránka a Jedličky.

Dvě příjmení jedné osoby

Spojení dvou samostatných zděděných příjmení mohou vlastnit jak občané ČR, tak cizinci. Jde o příjmení zděděné po rodičích. Při sňatku lze tento typ příjmení si zvolit jako příjmení společné, jak po ženichovi, tak po nevěstě. Příjmení získané po sňatku připojením příjmení předcházejícího. Jedná se o případ, kdy si snoubenci zvolí variantu, že budou užívat společné příjmení po jednom z nich a druhý ze snoubenců, jehož příjmení není společné, bude na druhém místě uvádět příjmení předchozí:

Žena: Martin Malý + Dominika Smutná – Dominika Malá Smutná

Muž: Martin Malý + Dominika Smutná – Martin Smutný Malý

Při splnění zákonných podmínek, může žena užívat příjmení v nepřechýlené formě:

Georg Schmidt + Jana Pokorná – Jana Schmidt Pokorná

Georg Schmidt + Dana Mariani – Dana Schmidt Mariani

Cizí víceslovná příjmení

Příjmení jsou tvořena dvěma samostatnými příjmeními, která tvoří celek. Španělská příjmení tvoří dědičné příjmení po otci na prvním místě a na druhém dědičné příjmení po matce. Skloňuje se každá část samostatně: Ernesto Morales García, 2. pád Ernesta Moralese Garcíi. Při přechylování příjmení žen lze přechýlit obě nebo jen druhou část příjmení: (Lygia) González Telles - (Lygia) Gonzálezová Tellesová nebo (Lygia) González Tellesová, resp. (Lygia) González Telles. V češtině je obvyklejší přechylování druhé části příjmení.

2.3 Příjmení žen

Osoby byly dlouho pojmenovávány pouze jménem, později tzv. křestním jménem. Se zvyšujícím se počtem osob, již jméno k identifikaci osoby nestačilo. Osoby se začaly označovat obměnami jména, ale i připojováním přízvisek. Postupem času se ke jménu přidávalo jméno po otci, např. Jan Hostislav nebo i po matce. Ve vývoji se uplatňovalo společenské postavení, dalším aspektem byl rozdíl sociální nebo časový. Lišila se příjmení měšťanů a obyvatel venkova. Z příjmení se daly vyčíst informace o pokrevní tradici, majetková i společenská postavení. Neustálenost v příjmeních nesla s sebou riziko záměny osob nebo rodin. Za období třicetileté války se začala utvářet dědičná rodová příjmení a začaly se vést matriky. V Josefínské době se příjmení ustálila a vznikaly právní normy a předpisy upravující užívání příjmení. Prvním předpisem, který ukládal povinnost užívat rodové jméno (dědičné příjmení) a upravoval vedení matrik, pocházel z roku 1772 a 1779. Předpisy završil patent císaře Josefa II. z roku 1780. Problematikou zápisu jmen a příjmení do matrik se zabýval i všeobecný občanský zákoník.

Důležitou právní normou byl dekret dvorské kanceláře z 5. června 1826 a z roku 1866, kterým byla přenesena pravomoc na zemské politické úřady v problematice změny jména. Současná platná právní legislativa navazuje na tyto zmíněné právní předpisy. V minulosti byly ženy omezeny na svých právech. Tato skutečnost se odrážela i v problematice ženských příjmení. Dítě ženského pohlaví narozené z manželství nabylo automaticky příjmení otce. Dítě narozené mimo manželství mělo příjmení matky. Při uzavření manželství žena automaticky ztrácela své dosavadní příjmení a získala příjmení manžela. Legislativa nedovolovala volbu příjmení. Postupem času se předpisy a zákony novelizovaly a měnila se i možnost volby příjmení žen. Níže bude uveden podrobný náhled do zákonů a právních předpisů na sebe navazující a zabývající se problematikou příjmení žen od roku 1812 až po současnost. Císařský patent – Obecný občanský zákoník rakouský evidovaný pod číslem 946 z roku 1811, jehož účinnost byla k datu 1. ledna 1812. Paragraf 91 označuje muže, jako hlavu rodiny, ukládá mužům zvláštní právo řídit domácnost, ale též mu stanovuje povinnost slušně živit manželku a v každé věci ji zastupovat.

Následující paragraf se zabývá otázkou příjmení ženy. Zákoník v paragrafu číslo 92 stanovil, že žena po sňatku obdrží jméno (příjmení) muže a je jí dovoleno požívat práv jeho stavu. Stanovena je povinnost ženě následovat muže do jeho obydlí, pomáhat mu v hospodářství a živnosti. Dále je povinna plnit všechna jeho nařízení i dohlížet na to, aby byla plněna od ostatních (Obecný občanský zákoník rakouský).

Zápis v matričních knihách manželství neobsahuje dohodu o příjmení snoubenců po uzavření manželství, žena a děti narozené v manželství vždy nesly příjmení muže. Vybraná ustanovení Obecného občanského zákoníku rakouského byla platná do 31. prosince 1949 (zápis z porady KÚ, 2017). K datu 1. ledna 1950 nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve znění pozdějších předpisů. Tyto právní předpisy přinášejí změnu ohledně volby příjmení žen při uzavírání manželství. Právní předpis č. 265/1949 Sb., o právu rodinném upravuje v § 17 dohodu snoubenců. Při uzavření manželství již žena neztrácí automaticky příjmení, jak tomu bylo do roku 1950. Zákon dává snoubencům dvě možnosti prohlášení při uzavření manželství. Jedna možnost je, že snoubenci souhlasně prohlásí, že příjmení jednoho z nich bude příjmením společným a druhá umožňovala snoubencům ponechat si své dosavadní příjmení, nutné bylo stanovit příjmení dětí narozených v manželství. Pokud se snoubenci nedohodli na příjmení dětí, odepřel je oddávající orgán oddat (Kadlec, 1950, s. 206). Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách v § 11 stanovil zápis údajů do matriční knihy manželství. Matriční kniha manželství obsahovala již oddíl, do kterého se dohoda o příjmení zapisovala. Zákon dával možnost snoubencům rozhodnout o volbě příjmení po uzavření manželství. Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách i vyhláška ministerstva vnitra č. 1225 ze dne 29. prosince 1949, kterou se vydávaly bližší předpisy k zákonu o matrikách, upravovaly problematiku volby příjmení po rozvodu.

Manžel, který sňatkem přijal příjmení druhého, mohl po rozvodu manželství přijmout opět příjmení, které měl před sňatkem. Vyhláška stanovovala lhůtu oznámení do 15 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu. Oznámení se činilo písemně nebo i ústně matrikáři, v jehož knize byl zapsán sňatek. Pokud činila oznámení rozvedená žena, která byla již dvakrát vdaná a do manželství vstupovala s příjmením předešlého manžela, mohla přijmout zpět příjmení předešlé nikoliv dívčí. Návrat k dívčímu příjmení musela žena řešit změnou příjmení, kterou upravoval zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, u výkonného orgánu rady okresního národního výboru podle svého bydliště. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném se v § 36 zabýval příjmením dítěte. Narozené dítě za trvání manželství mělo stejné příjmení jako rodiče, příjmení bylo určeno dohodou při sňatečném obřadu, tato dohoda je zapisována v oddacím listě. Pokud rodiče měli rozdílná příjmení, dítě neslo dle dohody příjmení jednoho z nich. V případě, že se rodiče na příjmení nedohodli, určoval příjmení soud. Dítě narozené svobodné matce a nebylo-li sepsáno souhlasné prohlášení k určení otcovství, neslo příjmení matky. V případě sepsání souhlasného prohlášení k určení otcovství a sepsání dohody o příjmení dítěte, neslo dítě příjmení dle této dohody. Dítě, které se narodilo ženě rozvedené ve lhůtě 300 dnů od nabytí právní moci rozsudku od rozvodu, užívalo příjmení dle dohody v oddacím listě a otcem dítěte byl zapsán bývalý manžel ženy. Muž mohl do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o narození dítěte, popřít otcovství u soudu. Účinnost zákona

č. 265/1949 Sb., o právu rodinném končila 31. března 1964, byl nahrazen zákonem č. 94/1963 Sb., zákon o rodině. Problematika volby příjmení při uzavření manželství byla shodná jako v zákoně o právu rodinném. Zákon o rodině prodloužil lhůtu, kdy mohl manžel po rozvodu, který přijal příjmení druhého oznámit do jednoho měsíce od nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu, že přijímá zpět své dřívější příjmení. Novela z roku 1998 upravila volbu příjmení při uzavření manželství. Nově měli snoubenci tři možnosti. První byla, že snoubenci souhlasně prohlásili, že příjmení jednoho z nich bude příjmením společným, druhou variantou bylo ponechání si svého dosavadního příjmení a zvolit příjmení pro společné děti. Nová třetí umožnila snoubencům zvolit si příjmení společné a jeden z nich mohl užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí.

Pro lepší přehlednost lze použít příklad, kdy manželství uzavírá:

muž: Jan Nový a žena: Marie Šťastná.

Společné příjmení: Po muži: muž: Nový, žena: Nová, děti: Nový – Nová

Po ženě: muž: Šťastný, žena: Šťastná, děti: Šťastný – Šťastná

Každý si ponechá dosavadní příjmení a zvolí příjmení pro společné děti:

muž: Nový, žena: Šťastná, děti: Nový – Nová nebo Šťastný – Šťastná

Společné a jeden z nich bude užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí:

Po muži: muž: Nový, žena: Nová Šťastná, děti: Nový – Nová

Po ženě: muž: Šťastný Nový, žena: Šťastná, děti: Šťastný – Šťastná

Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách a zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení byly účinné do 30. června 2001. Oba tyto zákony nahradil zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o matrikách), jehož účinnost je od 01. července 2001 a trvá doposud. Účinnost zákona o rodině skončila 31. prosince 2013, před koncem platnosti problematika ohledně volby příjmení při sňatku byla začleněna do zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách.

Matriční zákon prošel několika novelizacemi. Novela zákona z roku 2001 umožnila ženě užívat příjmení v mužském nepřechýleném tvaru, ovšem pokud toto právo umožňovala mezinárodní smlouva. Podmínkou bylo, že žena prohlásila, že je jiné než české národnosti. Další novelou zákona s účinností od 16. dubna 2004 došlo k rozšíření důvodů, kdy je možné, aby žena užívala příjmení v mužském tvaru (zákon 301/2001). Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice. Žádost o užívání příjmení v mužském tvaru může žena podat u kteréhokoliv matričního úřadu, žádost lze podat pouze jednou, ostatní žádosti jsou posuzovány jako změna příjmení. Zákon vymezuje okruh žen, které mohou nepřechýlené příjmení užívat. Jde o ženu, která učiní prohlášení, že je:

- cizinka,
- občanka ČR, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině,
- občanka ČR, jejíž manžel je cizinec,
- občanka ČR, která je jiné než české národnosti.

Na předsňatečném jednání, kdy snoubenci vyplňují dotazník k uzavření manželství, je nutné, aby byla sepsána dohoda o příjmení po sňatku. Snoubenci volí ze třech variant příjmení. První variantou je společné příjmení po jednom z nich, druhá možnost volby umožňuje, že si každý ponechá své příjmení a zvolí příjmení dětí. Třetí varianta umožňuje

zvolit si příjmení společné a jeden z nich bude užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí. Žena si také může zvolit, že bude užívat příjmení v mužském tvaru (zákon č. 301/2001 Sb., § 70).

Pokud žena již užívá příjmení v mužském tvaru, může naopak požádat o užívání příjmení v souladu s pravidly české mluvnice. Žádost lze podat u kteréhokoliv matričního úřadu (zákon č. 301/2001 Sb., § 69). Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník převzal ustanovení ze zákona o rodině týkající se příjmení po rozvodu. Zákoníkem byla prodloužena lhůta, kdy manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může prohlásit po rozvodu manželství, že přijímá zpět své dřívější příjmení. Občan má na prohlášení lhůtu šest měsíců. Dřívějším příjmením se rozumí jen nejbližší předcházející příjmení (zákon č. 89/2012 Sb., § 759).

Matriční zákon se zabývá i otázkou změny příjmení. Lze povolit změnu příjmení, pokud jde o příjmení hanlivé nebo směšné, nebo má-li pro to žadatel vážné důvody. Žádost podává fyzická osoba na matrice dle svého trvalého pobytu, za změnu příjmení se vybírá správní poplatek a postupuje se podle správního řádu. Za trvání manželství může být změna příjmení povolena pouze na základě souhlasu obou manželů. Volba ženského příjmení v mužském tvaru je častější u mladších žen, resp. svobodných žen. Důvodem je cestování po světě a větší možnost bydlet a pracovat v zahraničí. Dalším z důvodů, který žadatelky uvádějí je internacionalita příjmení. Připravuje se novela matričního zákona, v jehož návrhu byla zmíněna i pasáž, týkající se volby příjmení. V současnosti žena, která chce užívat příjmení v mužském tvaru, musí svou volbu zdůvodnit. V novele by problematika volby příjmení měla být zjednodušena. Žena by měla mít možnost zvolit si příjmení dle pravidel české mluvnice nebo v mužském tvaru bez odůvodnění.

Literatura

HENYCH, V. *Zákon o matrikách: s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2015, 349 stran. ISBN 978-80-7380-525-8.

HOLUB, M., NOVÁ, H. a SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: s komentářem a předpisy souvisejícími*. 8. vydání. Praha: Linde, 2007, 751 stran. ISBN 978-80-7201-668-6.

KADLEC, L. *Matriky podle zákona ze dne 7. prosince 1949, č. 268 Sb.: Příruč. pro matrikáře*. Praha: Min. vnitra, gen. kom. min. vnitra, 1950, 274 stran. Příručky pro národní výbory; sv. 21.

KNAPP, K. ed. a VAŇKOVÁ, Z. ed. *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání a změně jména a příjmení*. Praha: Orbis, 1956, 374 stran. Zákony.

KNAPPOVÁ, M. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. 2. vydání. Liberec: Tax Az Kort, 2008, 249 stran. ISBN 80-238-8173-6.

KNAPPOVÁ, M. *Příjmení v současné češtině: jazyková příručka*. Liberec: AZ KORT, 1992, 185 stran. ISBN 80-900008-9-4.

MOLDANOVÁ, D. *Naše příjmení*. Praha: Mladá fronta, 1983, 289 stran. Malé encyklopedie/MF; sv. 16.

PETERKA, J. *Cesta k rodinným kořenům aneb Praktická příručka občanské genealogie*. Praha: Libri, 2006, 373 stran. ISBN 978-80-7277-307-7.

PRAVDOVÁ, M., ed. a SVOBODOVÁ, I. ed. *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia, 2014, 533 stran. ISBN 978-80-200-2327-8.

ŘIČAŘ, K. *Občanská genealogie: základy rodopisné práce*. Praha: IŽ, 2000, 136 stran. ISBN 80-240-1080-1.

SLOVENSKO. MAJTÁN, M. *Naše priezviská*. 2. vydání. Bratislava: Veda, 2018, 195 stran. ISBN 978-80-224-1646-7.

Elektronické zdroje

RAKOUSKO. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (1811)* Obecný občanský zákoník rakouský vyhlášený patentem ze dne 1. června 1811 č. 946 sb. z. s. ve znění, jež se některým paragr. dostalo cís. nař. ze dne 12. října 1914 č. 276 ř. z., ze dne 22. července 1915 č. 208 ř. z. a ze dne 19. března 1916 č. 169 ř. z. (t. zv. novelami). Praha: Hejda a Tuček, 1917. *Obecný občanský zákoník rakouský*. [on-line]. Ve Vídni: C. k. tiskárna dvorská a státní, 1904. 254 stran. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e9dff50-7e34-11e8-be68-5ef3fc9bb22f>.

Legislativní dokumenty

ČESKO. Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 145, stran. 6630-6659.

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Ostatní dokumenty

Materiál ze semináře – Užívání jména a příjmení do roku 1950.

Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.